

Kültür ve Psikolojik Danışma

Dilek Yelda KAĞNİCİ

6. Baskı

Prof. Dr. D. Yelda KAĞNICI

KÜLTÜR VE PSİKOLOJİK DANIŞMA

ISBN 978-625-8325-26-3

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2022, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Eylül 2019, Ankara

6. Baskı: Haziran 2022, Ankara

Yayın-Proje: Nisanur Uzunlu

Dizgi-Grafik Tasarım: Müge Çetin

Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara

Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818

Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Çiğdem Kağıtbaşı'nın "İnsan ancak kendi kültüründen dışarı çıktığı zaman kültürü fark edebilir. İnsan kültürün farkına vardıktan sonra da artık onu göz ardı edemez" cümlesi benim hayatımda yurtdışında yaşamış olduğum yıllarda tam olarak karşılığını buldu diyebilirim. Yurtdışı deneyimime kadar belki de yaşamım belli kültürel çevrelerde geçtiği için "kültür" hayatımda şu anki anlamını taşımyordu. Farklı bir kültürle doğrudan temas etme fırsatı bulana kadar duygularım, davranışlarım ve düşüncelerimin nasıl şekillendiğinin pek de peşine düştüğümü söyleyemem. Temasımın ilk evrelerindeki şaşkınlıklarımı, garipsemelerimi, kimi zaman kızgınlıklarımı, kimi zaman da isyanlarımı şimdi hoş bir tebessümle anıyorum. İnanılmaz bir deneyim olduğuna gönülden inandığım farklı kültürle temas sürecinin bireyi güzelleştirdiğini, zenginleştirdiğini düşünüyorum.

Farklı kültürlerle teması psikolojik danışmanlar olarak her yeni danışanla yeniden yaşama olanağına sahip olmamız beni bu kitabı yazmaya sevk etti diyebilirim. Yaklaşık 20 yıldır büyük bir heyecanla yapmakta olduğum kültür, kültürel uyum, çokkültürlü psikolojik danışmaya ilişkin okumalarımı, araştırmalarımı ve nihayetinde erişebildiğim kadarıyla farkındalıklarımı meslektaşlarımla da paylaşma isteği bu kitabın ortaya çıkmasında etkili oldu diyebilirim. Biraz kitaptan bahsedecek olursam, kültür ve psikolojik danışma o kadar geniş bir konu ki kitabın içeriğini tasarlarken zorlanmadım desem yalan olur. Birçok farklı kaynakta bu kitapta yer alan bölümlerin ayrı ayrı farklı bölümler, başlıklar altında yer aldığını gördüm. Amacım psikolojik danışma sürecinde kültürün nasıl bir rolü olduğunu bir bütün olarak ele alabilmektir. Bu noktada kendimce önemli gördüğüm konu başlıklarını kendi kültürümüzü de dikkate alarak, az ve öz bir şekilde açıklamaya ve tartışmaya açmaya çalıştım. Bu kitap içeriği açısından Türkiye'de yazılmış ilk kitap olma özelliğini taşıyor. Bu sorumluluk ile "Mümkün olduğunca hiçbir konu eksik kalmasin" düşüncemi bir yerde engellemeyi başararak ve sizlerden gelecek geribildirimlerle kitabın içeriğinin zaman içinde daha da zenginleşeceğini umarak, kitaba son şeklini verdim. Kitabı okurken şimdiki kadar kültür ve psikolojik danışma üzerine yapmış olduğum tüm okumalardan almış olduğum keyfi sizin de almanızı diliyorum.

Bu kitabı yazabilmemde özellikle iki hocamın üzerimde çok emeği olduğunu paylaşmak istiyorum. Biri değerli hocam rahmetli Prof. Dr. Gül Aydın. Kendisi bundan yaklaşık 20 yıl önce bizleri doktora eğitimimiz sırasında çokkültürlü psikolojik danışma ile tanıştırdı. Amerika'da bile çokkültürlü psikolojik danışma 1999 yılında psikolojik danışman eğitiminde yer almaya başlamışken, ben 2000 yılında ODTÜ'de Gül hocam sayesinde bu dersi alma şansına sahip oldum. Sevgili

hocam daha yeni basılmış olan kitapları Amerika'dan getirtmiş, hepsini satırların altını çize çize okumuş ve bize de okutmuştu. Kendisini rahmetle anıyorum. Diğer hocam ise kendisiyle çalışmaktan büyük onur ve mutluluk duyduğum, akademisyenliği bir nevi kanatları altında öğrendiğim, Türkiye'de psikolojik danışma denince akla gelen ilk isimlerden biri olan değerli hocam Prof. Dr. Süleyman Doğan. 2006 yılında çokkültürlü psikolojik danışma üzerine yazdığım ilk makaleyi önce kendisine okutmuş ve geribildirimlerini istemiştım. Aradan geçen 13 yıl üzerine yine bu kitabı tüm özeni ile satır satır okuyarak bana yol gösterici oldu. Yolumu aydınlattıkları için kendilerine çok ama çok teşekkür ediyorum.

Son bir teşekkür de destekleri için ve hayatıma kattıkları tüm güzellikler için canım kızıma, sevgili aileme, dostlarıma, öğrencilerime ve kitap ile ilgili değerli geribildirimlerini benimle paylaşan tüm meslektaşlarıma...

2022

Prof. Dr. D. Yelda KAĞNICI
ORCID No: 0000-0002-5201-4784

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
-------------	-----

1. BÖLÜM

ÇOKKÜLTÜRLÜ PSİKOLOJİK DANIŞMA

Çokkültürlülük	4
Kültür ve Psikolojik Danışma	7
Çokkültürlü Psikolojik Danışma ve Tarihçesi	9
Türkiye’de Çokkültürlü Psikolojik Danışma Eğitimi	11
Güncel Psikolojik Danışman Roller: Sosyal Adalet ve Hak Savunuculuğu	14

2. BÖLÜM

BİR İNSAN OLARAK PSİKOLOJİK DANIŞMAN

Çokkültürlü Psikolojik Danışma Yeterlikleri.....	19
Kültürel Tevazu	27
Kültürlerarası Duyarlılık.....	28
Kültürel Empati.....	30

3. BÖLÜM

PSİKOLOJİK DANIŞMAN-DANIŞAN İLİŞKİSİ

Danışan ve Psikolojik Danışmanın Benzerliğinin Psikolojik Danışma Sürecindeki Rolü.....	36
Psikolojik Danışma Sürecinin Mikro Saldırılarından Arındırılması	38
Grup Temelli Mikro Saldırıları	40
Mikro Saldırı Süreci	42
Psikolojik Danışma Sürecinde Görülen Mikro Saldırıları	44

4. BÖLÜM

DANIŞAN SORUNUNUN KÜLTÜREL DEĞİŞKENLER İŞİĞİNDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Göçmenler ve Mülteciler Özelinde Değerlendirme Süreci.....	52
İşbirlikli Kavramsallaştırma	55

Vaka Kavramsallaştırması ve Modeller	56
Vaka Kavramsallaştırması ve Kültür	57
Çokkültürlü Değerlendirme Yöntemi.....	59
Kültür ve Ruhsal Bozukluklar: Tanılama Süreci	62

5. BÖLÜM

ÇOKKÜLTÜRLÜ MÜDAHALE YÖNTEM, STRATEJİ VE TEKNİKLERİ

Kültürleşme	69
Psikolojik Danışman Rolü ve Strateji Seçimi	79
Kültür Merkezli Psikolojik Danışma Becerileri.....	83
Çağdaş Psikolojik Danışma Kuramlarının Kültürel Açıdan Değerlendirilmesi.....	88
Psikolojik Müdahale Yöntemlerinde Kültürel Uyarlamalar.....	93
Kültüre Duyarlı Bilişsel Davranışçı Terapi	96
Kültüre Duyarlı Oyun Terapisi	102
Kaynakça.....	105
Dizin.....	117

1. BÖLÜM

ÇOKKÜLTÜRLÜ PSİKOLOJİK DANIŞMA

*“Dünya on binlerce çiçekli bir kültür bahçesidir,
her çiçeğin ayrı bir rengi ve kokusu vardır.*

*Bir çiçeğin koparılması bir rengin bir kokunun yok olmasıdır.
Tek dile tek renge kalmış bir dünya hapı yutmuştur.”*

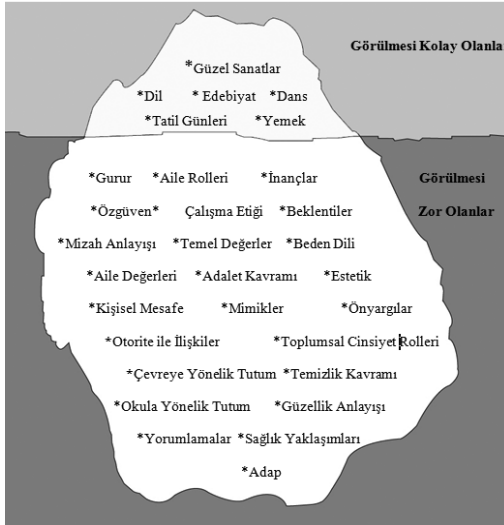
Yaşar Kemal

Kültür tanımlanması en karmaşık kavramlardan biridir. Bu karmaşıklık birçok tanımı da beraberinde getirmektedir. Toprağı ekin yetiştirmek için saban ve sürgü ile sürmek anlamını taşıyan kültür kavramı daha sonraları Cicero (ÖMÖ 106-43) tarafından felsefe ve eğitim ile ruhun işlenmesi olarak kullanılmıştır. Kongar (1996) kültürü, insanın doğaya eklediği tüm maddi ve manevi varlıkların toplamıdır şeklinde tanımlamıştır. Güvenç (1994) kültürü; sosyal miras ve gelenekler birliği, yaşam biçimi, idealler, değerler ve davranışlar, çevreye uyum, geniş anlamda eğitim, sosyal etkileşim ürünü, düşünüş, sembol sistemi ve bireysel psikolojinin yansımaları olarak ele almıştır. Fay’a (2001) göre ise kültür, bir grubun yaşamını anlamlandırmasını sağlayan ve bu gruba yaşam biçimi istikametlerini sunan karmaşık bir müşterek inançlar, değerler ve kavramlar kümesidir.

Mosterjin (1992; akt. Vontress, 2002) kültürün bir ırmak gibi çeşitli kaynaklardan beslendiğini ileri sürmektedir. Biyoloji ve içgüdüler, ihtiyaçlar, ekoloji, ulus olma, bölgesel farklılıklar ve etnik köken bu kaynaklar arasında yer almaktadır. İnsanlar doğa ile ritim içinde yaşamak için davranışlarını ekolojik ortamlara, içinde yaşanılan coğrafyaya, gece ve gündüze, mevsimlere göre adapte etmek zorundadır. Ekolojik ortam ve doğa bireylerin yaşam tarzlarını etkileyebilmektedir. Bunun yanı sıra kişinin etnik kökeni ve ulusu da kültürel farklılıklara neden olabilmektedir. Sonuçta her ülkenin dili, inanç sistemi, değerleri, devlet sistemi, kıyafeti, iletişim tarzı ve çeşitli davranış biçimleri vardır. Bireyler aynı zamanda içinde doğup büyüdüğü etnik çevrenin değerleri, inanç sistemleri, iletişim tarzları ve dilleri ile de belli bir kültür içinde yoğrulurlar. Üzerinde yaşanılan topraklar da

kültürü etkilemektedir. Örneğin, coğrafi konum ve yemek kültürü arasında bir ilişki bulunmaktadır. Ege mutfağında ağırlıklı olarak zeytinyağlı tercih edilmesi ve zengin deniz mahsullerinden oluşan yeme kültürünün yerini Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde et yemekleri, hamur işleri ve baharatlar almaktadır.

Giyim tarzı ve yemek alışkanlıkları gibi bir kültürün gözlenebilir özellikleri objektif kültür olarak tanımlanmaktadır. Bir kültürün giyim tarzına, yemek alışkanlıklarına, edebiyat eserlerine, danslarına bakarak o kültür hakkında bir görüş sahibi olmak nispeten daha kolaydır. Kültürün bir de inançlar, değerler ve normlar gibi gözle görülmeyen birtakım özellikleri vardır ve bu özellikler de özne kültür olarak tanımlanmaktadır. Kültürün karmaşık yapısını özellikle özne kültür oluşturmaktadır. Bir grubun özne kültürel özelliklerini anlayabilmek zaman ve özen gerektirmektedir. Örneğin bir kültürdeki aile rollerini, temel değerleri, o kültürde mizah anlayışını, o kültürün beden dilini, inançlarını anlayabilmek o kültür ile yakın teması gerektirir. Kültürel özelliklerin bazıları Şekil 1'de olduğu gibi buzdağının üstünde kalan özelliklerdir. Buzdağının altında ise kültürü çok boyutlu tanımlayan birçok değişken yer almaktadır.

Şekil 1. Kültürel Buzdağı (Janine Music Room, t.y.)

Her ne kadar kültürün çeşitli tanımları olsa da kültür için ağırlıklı olarak “geleneksel fikirler ve bunlara bağlı değerler”, “öğrenilmiş davranışların bir bütün olarak nesilden nesile aktarılması”, “paylaşılan semboller ve anlamlar”, “bir grubun davranışlarında önceden tahmin edilebilir ve belirli farklılıklara yol açan deneyimler” ve “davranışları bir sisteme oturtan fikir, uygulama, norm ve anlamlar bütünü” gibi tanımlar kullanılmıştır (Kağıtçıbaşı, 2000, s. 36, 37). Bu tanımlar içinde özellikle nesilden nesile aktarım önemli bir belirleyicidir. Bu aktarımı sağlayan en temel değişkenlerde biri ise dildir. Ancak Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü’nün (UNESCO) 2018 yılında yayımladığı “Tehlike Altındaki Dille Atlası”na göre maalesef Türkiye’de 18 dil tehlike altındadır. Dilini kaybeden toplumların kültürlerini de zaman için kaybedecek olmaları beklenen bir durumdur.

Bireyin kim olduğu, nasıl davrandığı, nasıl hissettiği ve nasıl düşündüğü içinde bulunduğu kültürden etkilenmektedir. Bir diğer ifade ile insan gelişimi her zaman kültürün içinde gerçekleşmektedir (Kağıtçıbaşı, 2000). Pedersen ve Ivey’e (1993) göre her birey binlerce kültüre aittir ve her türlü bilgi, konuşulan dil, davranışlar, kurallar ve diğer insanları anlama tarzları yaşanılan kültürde öğrenilir. Ayrıca benlik de “insan olmanın ne olduğu” sorusuna bir kültürel grubun kendi psikolojisi içinden verdiği cevaptır (Sayar, 2002, s. 103). Benlik, o kültürün insanoğlunun evrendeki yerinin ne olduğuna, sınır, yetenek, beklenti ve yasaklamalarının neler olduğuna dair anlayıştır. Doğal olarak da tarihten ve kültürden bağımsız bir benlik yoktur.

İnsan gelişimi biyolojik olgunlaşma ve sosyalleşme sürecidir. Birey hayat boyu kültürel çevreyle bir etkileşim içindedir (Kağıtçıbaşı, 2000). Yaşam boyu gelişimde çevresel faktörlerin önemini vurgulayan Bronfenbrenner’in (1986, akt. Santrock, 2011) Ekolojik Kuramı, gelişimde birçok çevresel sistemin etkisi olduğunu ileri sürmektedir. Bu kurama göre bireyin gelişiminde mikro sistem, meso sistem, exo sistem, makro sistem ve krono sistem olmak üzere beş sistemin etkisi bulunmaktadır. *Mikro sistem*, bireyin içinde yaşadığı ortamdır. Bu ortam bireyin ailesi, işi ve komşuları gibi bağlamları içermektedir. *Meso sistem*, mikro sistemler arasındaki bağlantıları kapsamaktadır. *Exo sistem*, kişinin aktif rolünün olmadığı sosyal ortamlarda meydana gelen çevresel olayları içermektedir. *Makro sistem*, kişinin içinde yaşadığı kültürdür. *Krono sistem* ise sosyo-tarihsel koşulların, yaşam boyu geçişlerin ve çevresel olayların bir örüntü içinde gerçekleşmesidir. Bu sistemler belirli bir ortamda gelişmekte olan kişinin yaşantılarını, bir veya daha fazla ortamının birbiriyle olan ilişkisini, kişinin içinde bulunmadığı ama onu etkileyen bir veya daha fazla ortamı ve bunlar arasında var olan kültürel düzeydeki tutarlılıkları içermektedir (Kağıtçıbaşı, 2000, s. 54).

İnsan gelişimi bu bakış açısı ile ele alındığında görüldüğü gibi kişi ailesinin, komşularının, arkadaşlarının, okulunun, iş arkadaşlarının, mahallesinin, yaşadığı şehrin, ülkesinin ve hatta o coğrafyadaki gelmiş geçmiş birçok sosyo-kültürel yantının izlerini üzerinde taşımaktadır. Kültürlerarası psikoloji çalışmaları incelendiğinde kültür ile bilişler, ahlak gelişimi, duygular ve davranışlar arasında ilişkiler olduğu görülmektedir. Tüm bu bilgiler temelinde bireyin özünde ve üzerinde kültürün ne denli önemli bir değişken olduğu açıktır.

Tartışma Soruları

1. İbn-i Haldun'un dediği gibi "Coğrafya kader midir"?
2. Farklı bir coğrafyada doğup büyümüş olsaydınız, benliğiniz nasıl farklılaşabilirdi?

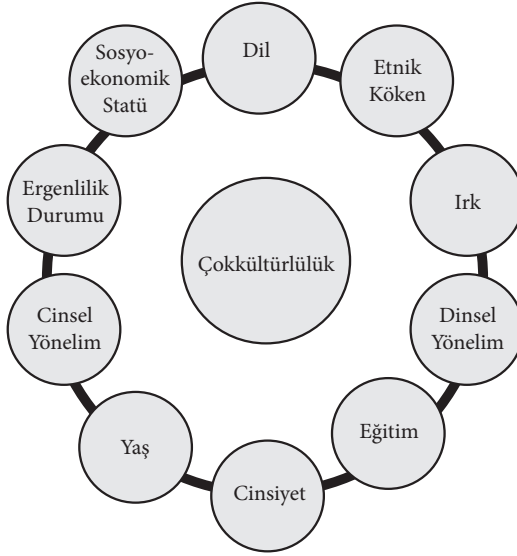
Çokkültürlülük

Çokkültürlülük ve çeşitlilik kavramları 1960'lı yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) toplumsal çeşitliliğin artması, ırksal ve etnik azınlıkların, ayrıca kadınların eşit hak ve olanak taleplerinin ve insan hakları hareketlerinin yoğunlaşması ile bu gruplara yönelik ırkçılığın, cinsiyetçiliğin ve baskının farkına varılması sonucunda 1970'lerde ortaya çıkmıştır (Bektaş, 2006). Çokkültürlülüğün ABD ve Kanada'da uygulanmaya konmuş ve kabullenilmiş bir politika olduğunu ve zamanla yoğun göç deneyimi sonrası Avrupada da yaygınlaşmaya başladığını söylemek mümkündür (Yalçın, 2002).

Tartışma Sorusu

1. Çokkültürlülük kavramı hangi boyutları içermektedir?

İlk yıllarda çokkültürlülük kavramı daha çok ırk temelinde şekillenmiştir. Hatta kavram ilk zamanlarda Afrikalı Amerikalılar, Hindistanlı Amerikalılar, Asyalı Amerikalılar ve Latin Amerikalılar olmak üzere dört temel ırk ile sınırlandırılmıştır (Sue, Arredondo ve McDavis, 1992). Günümüzde ise çokkültürlülük kavramı Şekil 2'de görüldüğü üzere ırk, etnik yapı, dil, cinsel yönelim, cinsiyet, yaş, engelli olma, sosyal sınıf, eğitim, dinsel yönelim ve diğer kültürel boyutları içerir hale gelmiştir (Amerikan Psikologlar Derneği [APA], 2002).

Şekil 2. Çokkültürlülük Boyutları

Bu bağlamda çokkültürlülüğü bir toprak parçası üzerinde farklı ırk, etnik köken, din ve kültürel gruplardan insanların bir araya gelip yaşaması, çalışması, ticaret yapması, politik hayata katılarak sosyal ve kültürel etkileşimde bulunmasıyla oluşan toplumsal çeşitlilik (Banks, 2008) olarak tanımlamak mümkündür. Çokkültürlü söylemlerde temel amaç farklılıkların tanınıp hoş görülmesi yoluyla ahenkli ve verimli bir toplumun yaratılmasıdır (Yalçın, 2002). Çokkültürlülük kavramı farklı ülkelerde farklı geçmiş ve kökenlere sahip olsa da (Aydın, 2013) çokkültürlülüğün farklılıkların kabul edilmesi, ayrımcılıkla baş etme, eşitlik ve insan hakları, sosyal adalet gibi kavramlar etrafında şekillendiği görülmektedir.

Çokkültürlülüğe bakış açısının iki kutuplu olduğunu söylemek mümkündür. Çokkültürlülük bir yanda kültürel zenginlik olarak kabul edilmekte iken diğer yanda ülkeyi bölmek adına gelişmiş ülkeler tarafından dayatılan bir tuzak olarak da görülmektedir (Kağnıcı, 2015a). Örneğin Çetin (2005) çokkültürlülüğü farklı renklerde çiçeklere sahip bir bahçeye benzetmekten, Önder (2007, s. 55) çokkültürlülüğü batılı çok uluslu küresel sermayenin geliştirdiği, ulus devletleri etniklik temelinde bölmeye yönelik sistemli bir akımın adı olarak tanımlamakta, asıl hedefin ülkenin direncini zayıflatmak ve bölünmesi için zemin hazırlamak olduğunu savunmaktadır. Yalçın (2002) çokkültürlü politikalara ve eğitim anla-

yışlarına karşı çıkanların çokkültürlülüğün parçalayıcı etkisine dikkat çektiklerini dile getirirken, Altınbaş (2006) bu durumun çokkültürlülük karşıtları için siyaset, kültür ve medeniyetin sonu anlamına geldiğini belirtmektedir.

İlk yıllarda nasıl dünyada çokkültürlülük dar kapsamlı bir şekilde ele alınsa, Türkiye’de de ilk yıllarda çokkültürlülük kavramının daha çok din ve etnik köken bağlamında ele alındığını söylemek mümkündür. Bu dar tanımlamanın yansımaları özellikle araştırma alanında hissedilmiştir, hatta çokkültürlülük üzerine araştırmalar yürütmek bir anlamda tehlikeli sularla yüzmekle eş değerde görülmüştür (Kağnıcı, 2015a). 2000’li yıllardan sonra kavrama bakış açısında farklılıklar oluşmaya başlamıştır. Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde Türkiye’de çokkültürlülüğün daha fazla ele alınmaya başlandığını söylemek mümkündür. Özellikle eğitim alanında Türkiye’de çokkültürlülük üzerine yürütülen araştırmaların sayısında ciddi bir artış olduğu ve yapılan bu araştırmaların üç boyut altında toplandığı görülmektedir (Başbay, Kağnıcı ve Başbay, 2018). İlk boyutta çokkültürlü eğitimi kuramsal bir çerçevede ele alan çalışmalar (Ör: Başbay ve Bektaş, 2009), ikinci boyutta öğretmen üyeleri, öğretmen ve öğretmen adaylarının çokkültürlü eğitime ve kültürel farklılıklara yönelik tutumlarını ve yeterlik algılarını ele alan çalışmalar (Ör: Aydın ve Tonbuloğlu, 2014; Başarır, Sarı ve Çetin, 2014) ve son boyutta ise ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmaları yer almaktadır (Ör: Başbay ve Kağnıcı, 2011; Özgen ve Köşker, 2015).

Ruh sağlığı alanında ise araştırma sayısı hala oldukça sınırlıdır. Feminist yaklaşımlar, homofobi, genel olarak ayrımcılık, yoksulluk gibi pek çok konu psikoloji içinde neredeyse parmakla sayılacak kadar az sayıda akademik çalışmada ele alınmaktadır (Göregenli, 2010). Cimilli’ye (2002) göre araştırmacılar kültürel konulara ilişkin araştırmalar etnik ve dinsel farklılıkları konu edinmek durumunda olduğundan gerek korku gerekse bir bölge halkını ya da etnik grubu aşağılama ve farklılıkları mutlaklaştırma riskini barındırabileceği için bu tip konuları çalışmaktan kaçınmaktadır.

Her ne kadar çokkültürlülük kavramına ilişkin farklı görüşler olsa da, kavramın en temel dayanağının kültürel farklılıkların birer zenginlik olduğu, bu farklılıkların kabul edilmesinin ve toplumda kendine yer bulmasının desteklenmesi gerektiğidir. Bilindiği üzere Türkiye topraklarında birçok kültürün izlerini taşıyan dünyadaki nadir bölgelerden biridir. Bugün Türkiye Cumhuriyeti’nin üzerinde kurulduğu bu topraklarda farklı kültürel gruplar varlığını yüzyıllar boyunca sürdürmüştür. Bu olguya ek olarak çokkültürlülüğün günümüzdeki çok boyutlu yapısı göz önünde bulundurulduğunda Türkiye yoksulları, zenginleri, gey, lezbiyen, biseksüel, trans, heteroseksüel bireyleri, yaşlıları, gençleri, kadınları, erkekleri, engelli bireyleri, engelsiz bireyleri, Türkleri, Ezidileri, Süryanileri, Arapları, Ermeni-

leri, Rumları, Kürtleri, Romanları, Çerkezleri, Lazları, Alevileri vb ile çokkültürlü bir yapıya sahiptir. Bu çokkültürlü yapı içinde ruh sağlığı hizmeti sunmakta olan psikolojik danışmanların bu kültürel zenginliği psikolojik danışma sürecinde nasıl ele alacağına farkında olması son derece önemlidir.

Kültür ve Psikolojik Danışma

İnsan davranışını anlamak için bireyin içinde yaşadığı kültürü göz önünde bulundurmak gereklidir. İnsan ile ilgilenen bilim dallarından biri olan psikolojik danışmada da danışanı kültüründen bağımsız ele almak mümkün değildir. Nitekim hem psikolojik danışman ve danışan hem de onların kültürel geçmişleri psikolojik danışma sürecinin önemli öğeleridir. Psikolojik danışma sürecinde danışanın probleminin tanımlanmasında, amaçlarının belirlenmesinde, müdahale yöntemlerinin seçilip uygulanmasında ve danışan- psikolojik danışman ilişkisinde kültürün önemli etkisi olduğu kabul edilmektedir.

Psikolojik danışman, bir insan olarak, psikolojik danışma sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Psikolojik danışmanın kişilik özellikleri ve gördüğü öğrenim kadar, kültürel geçmişi de psikolojik danışma sürecinde etkilidir. Corey (2001), psikolojik danışmanların kendi kültürel geçmişlerini de psikolojik danışma sürecine taşıdıklarını, bu nedenle kendi kültürel özelliklerinin psikolojik danışma sürecine olası etkilerinin farkında olmaları ve aynı zamanda danışanın kültürel geçmişini göz ardı etmemeleri gerektiğini vurgulamaktadır.

Psikolojik danışman ve danışanın ilişkisinde kültür önemli bir yer tutmaktadır. Psikolojik danışman ve danışanın kültürel yönden benzer olmalarının psikolojik danışma sonucu üzerinde etkileri önemli araştırma alanlarından biridir. Bu konudaki araştırma bulguları üçüncü bölümde daha kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Kültürel benzerlik dışında psikolojik danışma sürecine ilişkin beklentiler de kritik bir değişkendir ve bu beklentiler kültürde şekillenmektedir. Kimi kültürlerde psikolojik danışmanın yönlendirici ve etkin olması doğrudan talep edilmektedir. Yönlendirici ve etkin olmayan psikolojik danışmanların yetkinliği dahi sorgulanabilmekte, psikolojik danışma sürecinin erken sonlandığı gözlenebilmektedir. Bunun yanı sıra danışan ve psikolojik danışman arasındaki iletişim tarzı, kendini açma davranışı ki bunlar kültürden doğrudan etkilenmektedir, süreçte önemli rol oynamaktadır. Kimi kültürlerde daha samimi ilişkiler talep edilirken, kimi kültürlerde mesafeli ilişkiler uzmanlık ile eşdeğerde algılanmaktadır. Örneğin, Batı kültürlerinde daha çok doğrudan iletişim şekli tercih edilirken, Doğu kültürlerinde dolaylı iletişim şekli tercih edilmektedir. Doğrudan göz temasından kaçınmak Batı kültürlerinde utangaçlık, çekingenlik ile ilişkilendirilmektedir. Oysaki bu birçok kültürde normal hatta uygun ve saygılı bir davranıştır. Kimi kültürlerde

kendini açma davranışının sıklığı ve derinliği oldukça yüzeysel kalabilirken kimi kültürlerde ise kendini açma davranışı daha sık ve yoğun olarak gösterilebilmektedir. Bazı kültürlerde psikolojik danışmanın da kendini açması beklenmektedir. Örneğin, danışan psikolojik danışmanın bir konuda görüşünü sorduğunda, psikolojik danışmanın “Önemli olan senin ne düşündüğün.” şeklindeki cevabı, danışanlar için rencide edici olabilmektedir.

Kültür, danışanın yaşadığı sorunların kavramlaştırmasında ve tanılama sürecinde de önemli bir değişkendir. Bazı sorunların bazı kültürlerde daha anlaşılır olduğunu da söylemek mümkündür. Örneğin, “Kayınvalide ile yaşam” ile ilgili olası sıkıntılar, bireyci kültürün özelliklerinin nispeten daha baskın olduğu kültürlerdeki kadınlarda daha toplulukçu kültürün özelliklerini gösteren kültürlerdeki kadınlar kadar yoğun yaşanmamaktadır. Bir başka örnek ise otoriter aile tutumunun, Batı alanyazınına göre ergenlerin gelişimi üzerinde nispeten daha olumsuz bir tutum olarak algılanmasıdır. Oysaki Müslüman ergenler üzerinde yapılan bir çalışmada otoriter aile tutumunun Batı toplumlarında olduğu gibi olumsuz sonuçlar doğurmadığı, aksine otoriter tutumun anne babanın ilgi ve bakım ifadesi olarak algılandığı görülmüştür (Dwairy, 2004). Kültür ve ruh sağlığı, kültür ve baş etme arasında da bir ilişki mevcuttur. Yerel baş etme yöntemlerinin işlevselliğine ilişkin birçok araştırma bulgusu vardır. Psikolojik danışmanların kültürden doğan baş etme yöntemlerini inkâr etmemesi, uygulamalarına yeri geldiğinde dâhil etme konusunda açık olduğunu danışanı ile paylaşması son derece kritiktir. Tüm bu başlıklar dördüncü bölümde daha kapsamlı olarak ele alınmıştır.

Psikolojik danışma sürecinde kullanılan *müdahale yöntem, strateji ve tekniklerinin* seçiminde de yine kültürü dikkate almak gerekmektedir. Psikolojinin temeli Batıdır ve var olan kuramların çoğu Batının değerleri, kavramları ve ruh sağlığı tanımı üzerine şekillenmiştir. Bu nedenle farklı kültürel gruplara mensup danışanlarla çalışırken psikolojik danışma kuramlarının sınırlılıklarını göz ardı etmemek son derece önemlidir. Son yıllarda bu bağlamda kuramların kültürlere uyarılma çalışmaları hız kazanmıştır. Beşinci bölümde kültüre duyarlı müdahale yöntemleri daha kapsamlı bir şekilde irdelenmiştir.

Sonuç olarak kültürün psikolojik danışma sürecindeki rolünün fark edilmesi ile var olan ruh sağlığı hizmetlerinin farklı kültürel grupların ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamadığı görülmüştür. Farklı kültürel gruplara mensup danışanların yardım alma konusundaki sıkıntıları ve sunulan psikolojik hizmetlerin niteliği de sorgulanmaya başlamıştır. Bunların sonucunda ise ruh sağlığı uzmanlarının kültürel duyarlılık konusunda kendilerini geliştirmeleri gerektiği fark edilmiştir.

Çokkültürlü Psikolojik Danışma ve Tarihi

Toplumların giderek çokkültürlü olması azınlık gruplarının ihtiyaçlarının farklılaşabileceği gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Ruh sağlığı hizmetleri mercek altına alındığında azınlıklara sunulan hizmetlerin azınlık danışanlarını baskı altına aldığı ve bu alanda çalışan uzmanların farklı kültürlerden danışanlara uygun hizmet sunma konusunda yeterli donanıma sahip olmadıkları fark edilmiştir (Sue, Ivey ve Pedersen, 1996). Farklı kültürel özelliklere sahip danışanlarla çalışırken çağdaş psikolojik danışma kuramlarının birtakım sınırlıkları olduğu görülmüştür (Bkz. Bölüm 5). En temel sınırlılığın ise bu kuramların benimsediği temel kavramların Batı kökenli olması ve bu bakış açısının evrensel uygulamalarda birtakım sıkıntılara yol açmasıdır (Corey, 2001; Sue, Ivey ve Pedersen, 1996). Kuramların sınırlıkları ve ruh sağlığı uzmanlarının yetersizliklerine ek olarak tüm öğrenmelerin ve kimlik oluşumlarının kültürel ortamda gerçekleştiği olgusu günümüzde psikolojik danışmada “dördüncü güç” olarak tanımlanan (Pedersen, 1991) çokkültürlü psikolojik danışmanın ortaya çıkmasına vesile olmuştur.

Çokkültürlü psikolojik danışma kültürü geniş ve detaylı bir şekilde tanımlayan, doğru tanılama, yorumlama ve tedavi için danışanı kendi kültürel ortamında görmeyi, danışanın kültürel geçmişini dikkate almayı ve kültüre uygun çözümler bulmayı hedefleyen bir yaklaşımdır. Bu bağlamda yardım ilişkisine bakış açısının genişlemesi gerektiğine vurgu yapan yaklaşım, psikolojik danışman rollerinin de esnemesi gerektiğinin altını çizmektedir. Çokkültürlü psikolojik danışma yaklaşımının var olan kuramların yerine geçme çabası bulunmamaktadır (Sue, Ivey ve Pedersen, 1996).

ABD’de 1973 yılında yapılan Vail Konferansı çokkültürlü psikolojik danışma tarihinin dönüm noktalarından biridir. Bu konferansta farklı kültürlerle mensup danışanlarla psikolojik danışma sürecini devam ettirme yeterliği olmaksızın psikolojik danışma hizmeti sunmanın etik olmadığına vurgu yapılmış; yüksek lisans ve doktora programlarında kültürel konuların öğretilmesi gerektiği gündeme getirilmiştir. 1977 yılında Sue ve Sue tarafından yazılmış olan “Etkili Kültürlerarası Psikolojik Danışmanın Engelleri” isimli makale çokkültürlü psikolojik danışma yeterliğinin tartışılmasını gündeme taşımıştır. 1980’li yıllar ise bu yeterliklerin daha kapsamlı olarak ele alındığı ve tartışıldığı yıllar olmuştur. Hatta, 1982 yılında Gerald Wing Sue’nun önderliğinde Amerikan Psikoloji Derneği (American Psychological Association, APA) 17. Bölümün Eğitim Komitesi (Education and Training Committee of Division 17), kültürlerarası psikolojik danışma yeterlikleri üzerine bir makale yayımlamış, ABD’deki azınlıkların yaşamış oldukları baskıya, ayrımcılığa, ırkçılığa ve etkili psikolojik danışma engellerine vurgu yaparak